

Bart Jungmann

LUIK

Een liefdesverklaring

UITGEVERIJ PLUIM
AMSTERDAM / ANTWERPEN

UITGEVERIJ PLUIM

Eerste druk, april 2024

© Bart Jungmann

Omslagontwerp Roald Triebels

Omslagfoto Francesco Cantone, *Le Penseur*

Auteursfoto Merlijn Doomernik

Illustraties Gérard Michel

Kaart Michiel Hegener

Typografie binnenwerk Michiel Niesen, Haarlem

Productiebegeleiding Tim Beijer

Drukkerij Wilco, Amersfoort

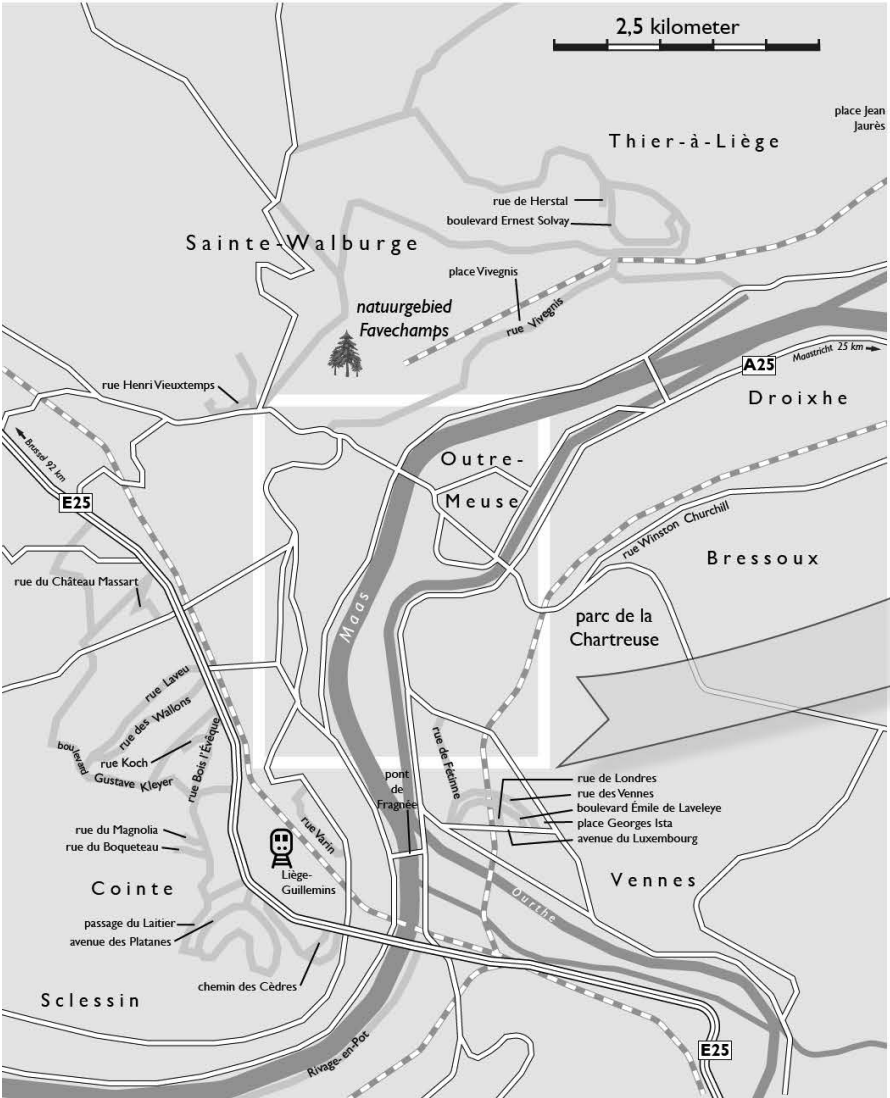
ISBN 978 94 933 3930 9

NUR 508

www.uitgeverijpluim.nl

Peut-on trouver plus charmante petite grande ville que Liège?
– Georges Simenon, 1922

Maandag 15 augustus

N11 + A12 + A2 + A25 + N610 + N30 is een som van snelwegen die ik zo langzamerhand blindelings kan oplossen. Eenmaal in Luik aangekomen, zou ik dat nog kunnen ook: een som van snelwegen blindelings oplossen. De stad is uitgestorven tegen de tijd dat het spitsuur zou moeten zijn.

Het overgrote deel van Europa heeft vandaag vrij om Maria-Tenhemelopneming te vieren. In Luik is het om een andere reden feest. De wijk Outremeuse viert haar onafhankelijkheid. Alle andere dagen van het jaar staat dat woord tussen aanhalingstekens. Vandaag niet.

De feestelijkheden moeten nog beginnen wanneer ik diep in Luik doordring. De N610 is de tweebaansweg waarover het Nederlandse vakantieleger oprukt naar de Ardennen of richting de zon. Dwars door Luik, tot ergernis van Luik. Linksaf, over de pont des Venues, gaat de doorgaande weg verder als N30.

Mijn doorgaande weg eindigt ter hoogte van de place Georges Ista. Scherpe bocht naar rechts en dan over kapot asfalt de avenue du Luxembourg op. Mijn hart maakt een sprongetje. Kijk daar, op dat adres, in dat huis, heb ik het afgelopen halfjaar mijn hart verpand aan Luik.

Met een *matin plaisir* (broodje kaas, croissant, koffie en jus d'orange voor vijf euro!) zit ik even later voor mijn vertrouwde decor. Twee immense retroaффiches sieren de achterwand van de Point Chaud. Op de ene foto paraderen deftige dames langs de Maas. Op de ander zijn arme kinderen aan het pootjebaden in een bijna drooggefallen kanaal.

Hé, daar is de mevrouw die altijd haar eigen kussen meeneemt om het harde zitvlak van de stoeltjes te smoren. Hé, daar is de meneer die me *l'écrivain* noemde, zijnde de zonderling die elke dag in zijn blocnote zat te schrijven. We zijn op een hoffelijke manier blij elkaar weer te zien.

Point Chaud is een van oorsprong Franse horecaketten die in 1993 de grens met België overstak. Het is een petit restaurant, zoals dat vroeger heette. Luik heeft er een stuk of tien, maar geen *point* zal zo succesvol zijn als deze, met zijn voortdurende komen en gaan van wijkbewoners, werklieden en zonderlingen.

De medewerkers zeggen *je vous écoute* wanneer je aan de beurt bent. Ze zeggen *bonne dégustation* wanneer de bestelling tot stand is gekomen. Ze zeggen *au revoir* bij het afscheid. En zo gaat het alle dagen van de week, in alle hoffelijkheid, van zes uur 's morgens tot zes uur 's avonds.

Na het ontbijt blijft de auto achter op zijn vertrouwde plekje. De fiets komt tevoorschijn voor zijn al even vertrouwde tochtje langs de oever van de Maas. Linksaf, stroomopwaarts, zou naar het verroeste verleden van Luik leiden. Rechtsaf, stroomafwaarts, gaat het in de richting van de feestelijkheden.

Die kant op splitst de Maas zich in tweeën. Het water dat links aanhoudt, blijft Maas heten. Het water dat naar rechts gaat, wordt de Dérivation. Tien kilometer verderop komt al dat water weer samen. Het tussenliggende eiland heet Outremeuse.

Ik vertrouw de fiets toe aan een dranghek bij de jeugdherberg die naar de schrijver Georges Simenon is vernoemd. Daarnaast staat de Saint-Nicolas, waar de kleine Georges ter kerke ging. De hoge klokkentoren inspireerde hem tot een vroeg vers. *Mélancolie du haut clocher / Si haut, si seul.*

Op de vraag waarom ik in godsnaam mijn hart aan Luik heb verpand, is Georges Simenon een van de antwoorden. Hier werd Simenon geboren, hier kwam hij tot wasdom. Als doelloze schoolverlater meldde hij zich bij de redactie van *La Gazette de Liège*. Of ze een baantje voor hem hadden.

Simenons schrijverschap was dus geen roeping of zoiets, maar een ambacht dat hij bleek te beheersen. De journalistiek bood hem de kans zich daarin te bekwamen. Volgens zijn Engelse collega en bewonderaar A.N. Wilson is Georges Simenon in wezen journalist gebleven. Zijn romans hebben de structuur van verhalende reportages, het genre waarin hij als verslaggever uitblonk.

Simenon groeide op in Outremeuse. Op negentienjarige leeftijd vertrok hij in 1922 naar Parijs. Vijf jaar later ging een groepje kunstenaars en levensgenieters ook die kant op. Ze hadden gelezen dat Montmartre, de eigenzinnigste wijk van Parijs, zichzelf had uitgeroepen tot een *commune libre*. Dat leek hen ook wel wat en na inspectie riepen ze op 15 augustus 1927 de onafhankelijkheid van Outremeuse uit.

In een blauw poloshirt beent Jean-Pierre Pire door zijn kerk, de Saint-Nicolas. Laatste aanwijzingen, laatste aanmoedigen. Straks zal Pire, in pij, de mis leiden waarmee Outremeuse aan de viering van zijn onafhankelijkheid begint. Nu arrangeert hij nog snel een laatste repetitie van de vaste kerkorganist met gastmusici.

Een bejaarde vrouw legt een bloemetje neer bij een Maria-beeld. Het bloemetje gaat vergezeld van een ansichtkaart

voor *Nosse Viêrje di Dju-d'la Moûse*. Dat is Waals voor onze maagd aan de andere kant van de Maas.

Daarna gaat de Heilige Maagd voorop in een defilé door de wijk, gedragen door een regiment scouts. Op de kerktrap dreigt ze even van haar draagbaar te schuiven. Maar een officiaal snelt toe om alle schouders naar gewenste hoogte te drukken. Langs de kant kijken de toeschouwers met een ernstig gezicht toe. Outremeuse is zich bewust van het belang van dit ritueel.

Eenmaal terug in de Saint-Nicolas gaat priester Pire voor zijn preek over in het Luikerwaals, een van de vier varianten van een taal die soms nog wordt gehoord in een verre uithoek van Wallonië. De dankdienst wordt een lange zit. Voor wat hier gesproken wordt, moet de term 'koeterwaals' bedacht zijn.

Pas in de tweede helft van de viering laat Pire de teugels vieren. Zijn pretoogjes verraden het, opgelucht gelach van de kerkgangers bevestigt het. Nog een laatste meditatie. *Nos âmes sont plus lèdjîres, nos coûrs sont ric'fwèrtés*. De kerkgangers beantwoorden dat met een opgewekt *oufti*. Voor de tweede keer deze morgen maakt mijn hart een sprongetje.

Het woord 'oufti' is me gedurende de eerste helft van 2022 vaak ingepeperd. Wilde ik iets snappen van de Luikse mentaliteit, dan was *oufti* de sleutel daartoe. Maar wat betekent *oufti*?

In verklarende woordenlijsten wordt het omschreven als een kreet van verbazing of bewondering. Het wordt daarom in het Nederlands wel vertaald als 'wauw', maar het Vlaamse *amai* komt dichterbij in de buurt. *Amai* kan, net als *oufti*, ook teleurstelling en zelfs ontzetting uitdrukken.

Ontleding leidt naar de wezenlijke betekenis van het woord. Dat begint met de Franse verzuchting *ouf*. Daarna volgt het Waalse *ti*, een vervoeging van persoonlijk voornaamwoord

jj. Daarin onderscheidt oufti zich ook van amai, dat in oorsprong zoiets betekent als 'ach, mij'. De Vlaming maakt van zijn bewondering of ontzetting een persoonlijke ervaring. In Luik wordt met oufti juist de ander aangesproken. Dat zegt misschien iets over het kameraadschappelijke karakter van de Luikenaren.

In hun boek *Petites mythologies liégeoises* wijden de Luikse wetenschappers Jean-Marie Klinkenberg en Laurent Demoulin zelfs een compleet hoofdstuk aan oufti. Zij zoeken de betekenis in de uitspraak. Oufiti uitspreken is oufti begrijpen. De o en de u vormen samen een binnensmonds gerommel dat dankzij de f kan ontsnappen. Het slotakkoord, de t en de i, worden als het ware uitgespuugd. *Ou-fff-ti!* Een woord als een hoogoven; onheilspellend gerommel dat sissend een uitweg vindt.

De mondgymnastiek maakt van oufti een buitengewoon vitaal woord. Die vitaliteit kenmerkt de stad en haar bewoners. Luik is een buitengewoon levendige stad, een stad die vaak viel en altijd weer opstond. Blijkbaar is dat in het Luikse bloed en in de Luikse stenen gaan zitten.

Die veerkracht wortelt in een roerige geschiedenis. Gedurende een groot deel van de middeleeuwen was Luik een zelfstandige staat met aan het hoofd een prins annex bisschop. Toen de bewoners daartegen voor de eerste keer in verzet kwamen, werd de stad in 1468 voor straf grotendeels platgebrand.

Halverwege de vorige eeuw werd de veerkracht opnieuw op de proef gesteld. Luik had zich een leidende rol verworven in de industriële revolutie. Nergens anders op het Europese continent pufte en siste het zo hard als in Luik. Maar toen de industriële revolutie was uitgewoed, viel de stad in een diepe put.

Dat is, om even terug te keren naar het begin van dit hoofd-

stuk, het Luik van de Maas stroomopwaarts. Daar staan de restanten van het industriële verleden weg te roesten. Daar is Luik een afgedankte fabrieksstad.

Stroomafwaarts krabbelt Luik op. Aan beide zijden van de rivier werden promenades aangelegd, waar het aangenaam wandelen en fietsen is. Binnenkort zal langs dat traject een tram rijden, waardoor het autoverkeer nog verder wordt teruggedrongen.

Het verleden maakt van Luik een stad die heel erg enerzijds en anderzijds is. Enerzijds de trots van het verre verleden, opgebouwd in eeuwen van onafhankelijkheid. Anderzijds het chagrijn over het nabije verleden, de teloorgang van de industrie.

Toch heeft dat vallen en opstaan van de Luikenaar een optimistisch mens gemaakt, een opgewekte klager. Wanneer er tijdens mijn verblijf in Luik weer eens hartgrondig werd geklaagd, ging dat meestal over de aanleg van die tram. Zo'n project zou geestdriftig moeten stemmen in een stad die stikt in het autoverkeer. Maar dat wenkende perspectief werd compleet overschaduwd door het ongemak van opgebroken of geblokkeerde straten.

Tegelijkertijd klonk er in die klaagzangen altijd een zekere berusting door, alsof het weer eens tijd werd om het hart te luchten. Wie in gezamenlijkheid klaagt, verlost zichzelf van een hoop ergernis. Samen klagen is samen uit de put komen.

OUFTI!

Rond twaalf uur verklaart priester Pire de hemelvaart van Maria voor voltooid. Hij deelt hosties uit en nodigt ons uit elkaars hand te schudden en iedereen een fijne dag te wensen. Dat doen we.

Recht tegenover de kerk bevindt zich een dierbaar café dat de Italiaanse wortels van Luik blootlegt. Het heet Chez Rosa

of Le Grétry. Hangt er maar net van af door welk raam je naar binnen kijkt. Le Grétry verwijst naar de componist André Grétry, wiens geboortehuis hier om de hoek staat. Achter de bar staan twee Italiaanse Rosa's die in zwijgzame eendracht de bestellingen verwerken. De oudste heb ik weleens gevraagd of zij de enige echte Rosa is. Ze schudde tergend langzaam en nogal dreigend van nee.

Aan een van de tafeltjes zitten vandaag mannen met een oorkonde om hun nek. Dat wijst op een officiële functie. Een van hen blijkt inderdaad minister te zijn in het kabinet van de Vrije Republiek Outremeuse. Waarvan blijft onverstaaanbaar.

Samen met zijn metgezel legt hij de wortels van het feest bloot. Die wortels steken een stuk dieper dan 1927, het jaar dat de onafhankelijkheid werd uitgeroepen. Daarvoor was Outremeuse al een kampioen in het vieren van Maria-Hemelvaart. Had ik al gezien hoeveel nisjes in de wijk gevuld zijn met Mariabeelden? Ja, dat heb ik.

Per saldo heeft het uitroepen van de Vrije Republiek Outremeuse niets meer gedaan dan die viering nieuw leven inblazen. De minister van Onverstaaenbare Zaken voegt daaraan toe dat Outremeuse op 15 augustus vooral het eigen karakter viert. Wat dat karakter is? Eigenzinnig.

De relatie tussen Outremeuse en Luik is vergelijkbaar met die tussen de Jordaan en Amsterdam. Alles wat oer-Amsterdams zou zijn, wordt geprojecteerd op de Jordaan. Zo wordt al het oer-Luiks toegeschreven aan Outremeuse.

In Amsterdam is die relatie verwaterd. De Jordaan is al lang niet meer de volkswijk van weleer. Outremeuse is dat nog wel. Niet meer de homogene volksbuurt uit de tijd van Simenon. Maar in alle heterogeniteit heeft Outremeuse zijn eigenzinnige karakter aardig weten te behouden.

Dat specifieke karakter wordt gesymboliseerd door een rare snijboon die Tchantchès heet. Hij komt ter sprake zo-

dra de koffie in Chez Rosa/Le Grétry plaatsmaakt voor bier. Tchanchès is een Jan Klaassen die het poppentheater ontsteeg. Om deze verschijning werd een mythe gesponnen, waarmee Tchanchès de mascotte van Outremeuse werd en daarmee ook van Luik.

Halverwege de middag is het tijd voor de traditionele optocht waarbij Tchanchès boven alles en iedereen uittoert. Vooraan staan de burgemeester van de stad en de president van de wijk. Het wordt een duel op het scherp van de sjerp, waarmee Belgische gezagdragers zich onderscheiden. Dat duel wordt glansrijk gewonnen door de burgemeester. Met het gemak van de geroutineerde notabele drukt Willy Demeyer zijn wang tegen elke wang die hem ook maar enigszins bekend voorkomt – zo doen ze dat in Luik.

Mijn gedachten gaan, niet voor het eerst vandaag, 250 kilometer terug. De opeenvolging van snelwegen begon in Leiden, dat ook zo'n jaarlijks volksfeest heeft. Net zo'n optocht ook. Daarmee herinnert de stad zich elk jaar aan 3 oktober 1574, de dag dat het Spaanse beleg werd gebroken.

Als verslaggever van het *Leidsch Dagblad* heb ik een keertje meegedaan aan de optocht. Het thema dat jaar was 'Kinderrijk'. Op de praalwagen voor ons verbeeldde een klein jongetje zich het wonderkind Mozart te zijn. Wij moesten ons verbeelden zijn bewonderaars te zijn. Wat me daarvan veertig jaar later vooral is bijgebleven, is het publiek langs de kant van de weg. Op die derde oktober in 1982 begreep ik voor het eerst wat een volksfeest is.

Daarin doet Luik op deze vijftiende augustus niet onder voor Leiden. Even lijkt het volk de macht over te nemen. Het gebeurt in de rue Puits-en-Sock, de winkel- en snackader van Outremeuse. Een man met een haveloos gebit danst dwars door de optocht heen en probeert de burgemeester te verleiden tot een pas de deux. We moedigen beiden luidkeels aan.

Maar Demeyer slaat de uitnodiging handig af.

Na een uurtje is de optocht voorbij. Het feest verspreidt zich. In de loop van de dag is het steeds drukker geworden. Wat 's morgens vroeg nog het karakter had van een buurtfeest is inmiddels een evenement. Bier vloeit rijkelijk. Muziek zit in de overtreffende trap.

Ik bevrijd mijn fiets en verlaat het eiland over de oudste brug van Luik. Georges Simenon noemt de pont des Arches in zijn memoires een verbinding tussen twee werelden. Aan de andere kant van de Maas hadden ze het destijds een stuk beter dan in Outremeuse. Vandaag onderscheiden die werelden zich in decibellen.

Ik fiets naar mijn favoriete plekje van Luik. Tijdens mijn verblijf in Luik hebben de favoriete plekjes zich opeengestapeld, maar de esplanade Saint-Léonard is al met al het favorietst. Aan deze kant van de Maas is het vandaag het enige plekje waar nog enig leven is te bespeuren.

Wat esplanade Saint-Léonard heet, was vroeger een gevangenis. Met de afbraak daarvan werd een barrière geslecht tussen het historische centrum en de problematische wijk Saint-Léonard. Nu is het een open vlakte, waarvoor de Fransen het subtropische slenterwoord 'esplanade' hebben bedacht.

Deze esplanade ontrolt zich als volgt: aan de oever van de Maas staan betonnen parasolletjes, waarvan de felle kleuren warm weer suggereren. Dan een hele tijd niets, dan grind en groen. Vervolgens een voetbalkooi en een picknickveld. Daarna gaat Luik steil de hoogte in.

Meer is de esplanade Saint-Léonard eigenlijk niet en is het daardoor juist wel. De architect heeft invulling en gebruik aan de omwonenden gelaten. Die kans wordt met beide handen aangegrepen. Vandaag staat een clubje jonge stadsbewoners te kubben (een Scandinavisch spel). Oude stadsbewoners jeu-

de-boulen (een Frans spel) en dan is er nog een groepje Indiërs dat luidkeels een cricketwedstrijd speelt.

Wie vanaf de Maas over de esplanade Saint-Léonard wandelt, leest een tekst die als een rode loper is uitgerold richting de heuvel. Het is een associatieve woordenstroom van de dichter Eugène Savitzkaya, waarvoor hij zich liet inspireren door de Luikse diversiteit. Het gaat over de Luikenaren in het dal en de Luikenaren op de plateaus; over de Luikenaren van vroeger en die van nu.

Luik wil dat graag, uitstralen een smeltkroes te zijn, en ik ben Nederlands genoeg om daar achterdochtig van te worden. Maar op deze plek lijkt het echt te werken. Op subtropische dagen, en dat waren er heel wat in 2022, zat hier van alles en nog wat vreedzaam door elkaar. De een zat aan het ijs, de ander aan het bier. Gelukkig stond er verderop ook een duister clubje, op zoek naar iets anders. Een beetje duisternis hoort nu eenmaal bij de grote stad.

De enige vraag die je je kunt stellen is in hoeverre de esplanade Saint-Léonard echt een smeltkroes is. Heterogeen wordt niet vanzelf homogeen, ook in Luik niet. De een belijft ijs, de ander een biertje. De een houdt van kubben, de ander van cricket. Maar wat in Luik wel bestaat, is verdraagzaamheid. Daardoor kan er zo'n plek bestaan als deze waar ieder zijn of haar gang gaat.

Een dag later sluit ik mijn comeback als Luikenaar af met een matin plaisir in de Point Chaud. Het lokale dagblad *La Meuse* meldt dat 15 augustus dit jaar maar liefst tweehonderd-twintigduizend bezoekers heeft getrokken. Volgens de organisatie was het voor veel bezoekers een inhaalslag na corona.

Tien dagen later, terug in de schoot van het gezin, zendt de Nederlandse televisie de quiz *De Slimste Mens* uit. De slotvraag luidt: wat weet je van Luik? Van de kandidaten worden

de meest voor de hand liggende associaties verwacht, vijf in totaal.

Cabaretier Erik van Muiswinkel komt tot drie goede antwoorden, zijnde België, Liège en wafels (die wafels zijn een plaatselijke lekkernij). Zijn tegenstander, journalist Rob Goossens, voegt daaraan één juiste associatie toe: voetbalclub Standard Luik.

Blijft eentje over. Ik veer overeind en schreeuw naar het scherm: Simonon! Maas! Tchantchès! Oufti!

Presentator Philip Freriks kijkt op zijn spiekbriefje. Het ontbrekende antwoord is Luik-Bastenaken-Luik, de wielervedstrijd.

Quai Godefroid KURTH.
À l'ombre des platanes.
avec Fabrice.
13. 08. 2022

Quai Godefroid Kurth